

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету
Сломи Валентини Миколаївни**

**на дисертаційну роботу Бударного Сергія Володимировича
на тему «Цивільно-правове регулювання використання цифрових
технологій», подану на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена стрімкою цифровізацією суспільних відносин, що охоплює практично всі сфери економічного, соціального та приватного життя. Активне впровадження цифрових технологій, зокрема електронних правочинів, смарт-контрактів, штучного інтелекту, блокчейн-рішень, хмарних сервісів і великих масивів даних, істотно трансформує традиційні цивільно-правові конструкції, змінює способи реалізації суб'єктивних цивільних прав і виконання обов'язків, а також породжує нові види цивільних правовідносин.

Водночас чинне цивільне законодавство України, сформоване значною мірою в умовах доцифрової економіки, не завжди належно відображає особливості використання цифрових технологій. Це зумовлює наявність прогалин, колізій і правової невизначеності щодо правового статусу цифрових об'єктів, особливостей укладення та виконання електронних договорів, відповідальності за шкоду, завдану внаслідок використання цифрових рішень, а також захисту цивільних прав у цифровому середовищі. У результаті виникають труднощі правозастосування та знижується рівень правової безпеки учасників цивільного обороту.

Особливої актуальності набуває проблема цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій в умовах євроінтеграційного курсу України та гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. Європейські підходи до регулювання цифрової економіки, захисту даних, відповідальності за використання штучного інтелекту та цифрових сервісів вимагають наукового осмислення з позицій цивільного права та адаптації до української правової системи з урахуванням її доктринальних засад і практики.

Не менш важливою є відсутність єдиного наукового підходу до визначення поняття, видів і правової природи цифрових технологій як об'єкта цивільно-правового регулювання. У національній правовій доктрині тривають дискусії щодо можливості застосування традиційних цивільно-правових категорій до цифрових явищ або необхідності формування нових правових

конструкцій. Це зумовлює потребу в комплексному теоретичному дослідженні цивільно-правових засад використання цифрових технологій.

Додаткової актуальності дослідженню надає тісний зв'язок використання цифрових технологій із правом інтелектуальної власності, оскільки результати цифрової творчості, програмне забезпечення, алгоритми, бази даних та об'єкти, створені із застосуванням штучного інтелекту, потребують чіткого цивільно-правового визначення правового режиму, суб'єктного складу та способів захисту прав правоволодільців. Відсутність усталених підходів до регулювання цих відносин ускладнює ефективну реалізацію та охорону прав інтелектуальної власності в умовах цифрової економіки.

Таким чином, актуальність обраної теми визначається як об'єктивними процесами цифрової трансформації суспільства, так і потребами вдосконалення цивільного законодавства та правозастосовної практики. Дослідження цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій має важливе значення для розвитку цивільно-правової науки, формування ефективних механізмів захисту прав учасників цивільних правовідносин і забезпечення правової визначеності в умовах цифрової економіки.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі, характеризуються високим ступенем обґрунтованості та достовірності. Вони ґрунтуються на комплексному аналізі значного масиву наукових джерел з цивільного права та права інтелектуальної власності, чинного законодавства України, міжнародних і європейських нормативно-правових актів, а також матеріалів судової практики. Послідовна логіка викладу та чітка структуризація матеріалу забезпечують внутрішню узгодженість отриманих результатів і їх відповідність поставленій меті та завданням дослідження.

Обґрунтованість наукових положень підтверджується належним використанням методології дослідження, що поєднує загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання. Застосування діалектичного, догматичного, історичного, порівняльного, герменевтичного, системно-структурного аналізу, статистичного методів, а також методу моделювання дозволило всебічно проаналізувати цивільно-правові аспекти використання цифрових технологій у сфері інтелектуальної власності, виявити закономірності трансформації цивільних правовідносин та сформулювати науково виважені узагальнення. Методологічна послідовність простежується у всіх розділах дисертації та корелює зі змістом відповідних підрозділів.

Достовірність висновків забезпечується використанням емпіричної бази, яка охоплює судову практику з цивільних справ щодо захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі, матеріали договорів і ліцензійних угод, аналітичні звіти, а також результати апробації положень

дисертації у наукових публікаціях і науково-практичних конференціях. Запропоновані авторські підходи, класифікації та концептуальні положення є логічно виведеними з проведеного аналізу, не суперечать сучасним доктринальним позиціям і водночас розширюють їх з урахуванням специфіки цифрового середовища.

Практичні рекомендації щодо вдосконалення цивільного законодавства України та правозастосовної практики у сфері використання цифрових технологій і захисту прав інтелектуальної власності мають належний рівень аргументованості та можуть бути використані у правотворчій і правозастосовній діяльності. Вони ґрунтуються на поєднанні теоретичних висновків із результатами аналізу чинних правових норм і практики їх застосування, що свідчить про наукову зрілість дослідження та достовірність отриманих результатів.

Структура та зміст основних положень дисертаційної роботи. Дисертаційна робота має чітку, логічно вибудовану структуру, яка відповідає меті та завданням дослідження і забезпечує комплексне розкриття проблематики цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій з акцентом на права інтелектуальної власності. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, що в сукупності забезпечує системний і послідовний виклад наукового матеріалу.

У розділі 1 «Теоретико-правові та цивілістичні засади використання цифрових технологій» автором закладено концептуальні та методологічні основи дослідження. У підрозділі 1.1 «Поняття цифрових технологій та їх значення для розвитку цивільних правовідносин» здійснено аналіз еволюції підходів до розуміння цифрових технологій у цивільному праві та обґрунтовано їх системоутворюючу роль у трансформації цивільних правовідносин. У підрозділі 1.2 «Інтелектуальна власність у цифровому середовищі: еволюція доктринальних підходів і законодавчого регулювання» досліджено розвиток наукових концепцій і нормативного регулювання прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації, а у підрозділі розкрито особливості взаємодії прав інтелектуальної власності з іншими суб'єктивними цивільними правами, зокрема у контексті цифрових платформ і доступу до цифрових об'єктів.

Розділ 2 «Об'єкти, суб'єкти та договірні механізми реалізації прав інтелектуальної власності при використанні цифрових технологій» присвячено аналізу структурних елементів відповідних цивільних правовідносин. У підрозділі 2.1 «Об'єкти прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі» запропоновано авторське бачення класифікації цифрових об'єктів інтелектуальної власності та визначено їх правову природу. У підрозділі 2.2 «Суб'єкти прав інтелектуальної власності та їх правовий статус у відносинах щодо використання цифрових технологій» охарактеризовано

правовий статус правовласників, користувачів і цифрових платформ, а також обґрунтовано доцільність формування нових правових ролей у цифровому середовищі. У підрозділі 2.3 «Механізми та інструменти реалізації цивільних прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі» досліджено договірні та технологічні інструменти реалізації прав, зокрема ліцензійні договори, смарт-контракти та автоматизовані механізми контролю використання цифрових об'єктів.

У розділі 3 «Захист прав інтелектуальної власності у процесі використання цифрових технологій: проблеми та перспективи вдосконалення» зосереджено увагу на питаннях правопорушень і захисту цивільних прав у цифровому середовищі. У підрозділі 3.1 «Порушення прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі: цивільно-правова характеристика» проаналізовано основні види цифрових порушень та їх правову природу. Підрозділ 3.2 «Особливості цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації» присвячено аналізу традиційних і новітніх способів захисту цивільних прав, а у підрозділі 3.3 «Напрями вдосконалення цивільного законодавства України щодо використання цифрових технологій у сфері інтелектуальної власності» сформульовано конкретні пропозиції щодо модернізації національного законодавства з урахуванням міжнародних та європейських стандартів.

У висновках дисертаційної роботи узагальнено результати проведеного дослідження, сформульовано основні теоретичні положення та практичні рекомендації, що логічно випливають зі змісту роботи та підтверджують досягнення поставленої мети.

У цілому структура дисертаційної роботи є логічною, послідовною та внутрішньо узгодженою, що забезпечує системне розкриття заявленої теми. Побудова розділів і підрозділів відповідає меті та завданням дослідження, а їх зміст свідчить про комплексний підхід здобувача до аналізу цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій. Така структура дозволяє поступово перейти від теоретико-методологічних засад до прикладних і проблемних аспектів правового регулювання та формування обґрунтованих наукових висновків.

Наукова новизна результатів дослідження. Дисертація вирізняється належним рівнем наукової новизни, що відображається у системно сформульованих та методологічно обґрунтованих авторських положеннях, отриманих на основі всебічного дослідження цивільно-правових аспектів використання цифрових технологій з урахуванням специфіки прав інтелектуальної власності. Наукові результати, запропоновані здобувачем, є цілісними за змістом, переконливо аргументованими та мають вагомое теоретичне й практичне значення для подальшого розвитку цивільного

законодавства та вдосконалення правозастосування в умовах цифрової трансформації.

Особливої уваги та схвальної оцінки заслуговують такі положення наукової новизни, сформульовані в дисертаційному дослідженні:

Запропонована здобувачем класифікація цифрових об'єктів права інтелектуальної власності. Вона заслуговує на високу оцінку з огляду на її наукову обґрунтованість, сучасність і практичну спрямованість. Використання як класифікаційної ознаки типу продукту та специфіки його створення, поширення і використання у цифровому середовищі дозволяє подолати фрагментарність традиційних підходів і сформувати цілісне уявлення про різноманітні цифрові результати творчої діяльності. Виокремлення програмного забезпечення та алгоритмів, цифрових творів мистецтва, баз даних та інформаційних масивів, а також нових форм цифрових активів (NFT, віртуальних об'єктів, контенту у метавсесвітах) адекватно відображає реальні процеси цифровізації та створює методологічне підґрунтя для диференційованого цивільно-правового регулювання з урахуванням особливостей кожної групи об'єктів.

Вагомим є обґрунтування автором системи концептуальних критеріїв «цифрового використання» об'єктів інтелектуальної власності, яка комплексно розкриває специфіку здійснення виключних прав у цифровому середовищі. Запропонований підхід дозволяє перейти від формального тлумачення способів використання до їх змістовного аналізу з урахуванням технологічних, функціональних і економічних характеристик цифрових процесів. Це надає дослідженню виразної теоретичної цінності та водночас створює надійну основу для подальшого вдосконалення цивільно-правового регулювання і правозастосовної практики у сфері інтелектуальної власності в умовах цифрової економіки.

Запропонований у дисертації науковий підхід до співвідношення свободи творчості та прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі вирізняється глибиною аналізу та концептуальною новизною. Особливо цінним є те, що автор виходить за межі суто нормативно-правового осмислення відповідних обмежень і переконливо доводить необхідність урахування реального впливу цифрових платформ, алгоритмічних механізмів поширення контенту та користувацьких угод на фактичну реалізацію як свободи вираження поглядів, так і виключних прав правоволодільців. Такий підхід дозволяє більш адекватно відобразити сучасні умови функціонування інтелектуальної власності у цифровому просторі та усунути розрив між формальною моделлю правового регулювання і практикою.

Слушним є запропоноване доповнення, згідно з яким баланс між свободою творчості та правами інтелектуальної власності у цифровому середовищі має визначатися з урахуванням специфічних форм творчого

використання контенту, зокрема реміксів, пародій і мемів, що набули масового поширення в онлайн-комунікації. Обґрунтоване врахування ролі автоматизованих засобів контролю контенту, здатних істотно впливати на межі допустимого обмеження свободи творчості, надає дослідженню виразної міждисциплінарної та прикладної спрямованості. У сукупності зазначені положення формують цілісну теоретичну основу для подальшого розвитку цивільно-правових механізмів забезпечення справедливого балансу між конкуруючими правами в умовах цифровізації.

Також слід виділити позицію наукової новизни щодо розгляду цифрової технології не як суто технічного елементу, а як системоутворюючого чинника трансформації цивільно-правового регулювання. Вказана позиція демонструє здатність автора інтегрувати технологічний та правовий аспекти, виявляючи взаємозв'язок між інноваційними цифровими процесами та структурними змінами у правовій системі. Такий підхід, на нашу думку, суттєво підвищує теоретичну цінність дослідження, оскільки дозволяє бачити цифровізацію як рушійну силу правової еволюції, а не лише як зовнішній технічний фактор.

Загалом слід відзначити, що наведені позиції наукової новизни демонструють високий рівень самостійності наукового мислення здобувача, його вміння інтегрувати традиційні доктринальні конструкції цивільного права з особливостями цифрового середовища та роблять вагомий внесок у вдосконалення цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у їхній теоретико-прикладній цінності та широких можливостях використання у різних сферах правової діяльності. Насамперед, результати роботи можуть бути застосовані у науково-дослідній діяльності для подальшого вивчення цивільно-правових аспектів використання цифрових технологій, зокрема у сфері інтелектуальної власності, а також для розвитку методології дослідження цифрових об'єктів права.

У сфері правотворчої діяльності висновки дисертації можуть слугувати основою для вдосконалення положень цивільного законодавства України, що регулюють цифрові технології та інтелектуальну власність, а також для гармонізації національних норм із міжнародними та європейськими стандартами. Для правозастосовної практики отримані результати мають практичну цінність при вирішенні спорів, пов'язаних із реалізацією та захистом прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі, укладенні та виконанні цивільно-правових договорів щодо цифрових об'єктів.

Крім того, результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні дисциплін «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», «ІТ-право», «Цифрові

права та технології», а також для підготовки методичних матеріалів, практичних занять і наукових семінарів. Таким чином, дисертаційна робота має практичне значення як для наукової, так і для освітньої, правозастосовної та законодавчої діяльності, сприяючи розвитку цивільно-правового регулювання цифрових технологій та захисту прав інтелектуальної власності.

Відсутність академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації у дисертаційній роботі. Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави зробити висновок про відсутність у ньому будь-яких проявів фабрикації чи фальсифікації наукових результатів, теоретичних положень та авторських висновків. Усі наукові узагальнення ґрунтуються на коректному використанні джерельної бази та власних напрацюваннях здобувача.

Результати перевірки рукопису дисертації на академічний плагіат, підтвержені відповідною довідкою Західноукраїнського національного університету, засвідчують належний рівень оригінальності тексту. Запозичення з наукових праць інших авторів, у тому числі прямі та непрямі цитати, оформлені відповідно до встановлених вимог і не порушують норм академічної етики.

Таким чином, дисертаційна робота повністю відповідає принципам академічної доброчесності та може бути оцінена як самостійне, оригінальне наукове дослідження, виконане з дотриманням сучасних етичних і методологічних стандартів наукової діяльності.

Повнота відображення наукових положень дисертаційної роботи в опублікованих автором працях. Аналіз публікацій здобувача свідчить про системне висвітлення основних наукових положень, висновків та пропозицій, викладених у дисертації. У наукових статтях, тезах конференцій та інших публікаціях прослідковується логічна послідовність дослідження, що дозволяє простежити розвиток авторських ідей та практичних рекомендацій щодо цивільно-правового регулювання використання цифрових технологій і прав інтелектуальної власності.

Основні положення та висновки дисертації опубліковано у дев'яти наукових працях: з них три статті – у вітчизняних фахових наукових виданнях, одна стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні, а також п'ять тез – у матеріалах наукових конференцій. Це свідчить про належне розповсюдження результатів дослідження серед наукової спільноти та забезпечує доступність ключових положень роботи для академічного і практичного використання.

Таким чином, наукові результати дисертації здобувачем відображені у публікаціях повно та послідовно, що підкреслює системність наукового підходу та високий рівень підготовки матеріалів для науково-теоретичного і прикладного застосування.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

При позитивній оцінці дисертаційної роботи, її наукової новизни та значущості як у теоретичному, так і у практичному плані, варто зазначити, що окрім суттєвих і вагомих результатів, у роботі присутні окремі положення, що можуть викликати дискусії та потребують додаткового обговорення й уточнення.

1. Запропонований на с. 39 дисертації гібридний підхід до правового регулювання цифрових об'єктів є концептуально переконливим і значущим. Водночас його практична реалізація могла б стати ще більш наочною за рахунок конкретизації способів інтеграції речових і зобов'язальних інститутів для різних категорій цифрових об'єктів, таких як криптовалюта, електронний підпис та цифровий контент. Таке деталізоване роз'яснення сприяло б глибшому розумінню механізмів цивільного обороту цифрових благ та підкреслило б практичну цінність запропонованого підходу.

2. На с. 57-58 дисертації автор пропонує визначення цифрових технологій як виражених в об'єктивній формі результатів та/або процесів інтелектуальної, науково-технічної діяльності, що ґрунтуються на обробці, зберіганні, передачі та використанні цифрової інформації і реалізуються за допомогою програмного коду, алгоритмів, інформаційно-комунікаційних систем або інших цифрових інструментів. Незважаючи на методологічну цілісність цього підходу, слід зауважити на необхідність уточнення щодо окремих елементів цифрових технологій, які мають неоднорідний правовий режим. Зокрема, доцільно визначити, які компоненти можуть виступати об'єктами цивільних правовідносин, а які слугують виключно інструментом реалізації прав. Таке деталізоване пояснення, на нашу думку, підвищило б практичну цінність визначення та полегшило його застосування при аналізі конкретних цифрових правовідносин.

3. На с. 129-130 дисертації автор обґрунтовує необхідність запровадження окремого правового статусу «активного користувача», зазначаючи, що традиційні категорії «споживач» або «користувач» не повністю відображають ступінь їхньої участі у створенні та розповсюдженні контенту. Автор наголошує, що це дозволить законодавчо формалізувати нові ролі користувачів у цифровому середовищі, зменшити конфлікти між авторами, платформами та користувачами, а також забезпечити ефективне регулювання обігу цифрового контенту в умовах «prosumer economy». Вважаємо, що дослідження набуло б додаткової практичної цінності, якби автор уточнив, які конкретно права та обмеження слід надавати активним користувачам, а також запропонував механізми законодавчого забезпечення їхньої взаємодії з платформами та первинними правопласниками, що сприяло б досягненню балансу інтересів усіх учасників цифрового середовища та ефективному регулюванню обігу цифрового контенту.

4. На с. 162 дисертації автор зазначає, що з розвитком блокчейн-технологій виникають випадки, коли цифрові активи (NFT), що пов'язані з авторськими творами, токенизуються, продаються або перепродуються без згоди автора чи правовласника, що завдає економічної шкоди, оскільки NFT часто здійснюють права на використання твору або частину економічних переваг. Було б корисно додатково уточнити, які саме правові механізми захисту застосовуються до NFT відповідно до чинного національного законодавства України, що сприяло б більш повному розумінню ефективності захисту прав авторів та правовласників у цифровому середовищі;

5. На с. 178 автор зазначає, що компенсація виконує відшкодувальну та превентивну функцію, адже порушники несуть значні виплати незалежно від точного розміру завданих збитків. Доцільно було б доповнити цю позицію порівняльним аналізом практики інших країн, що дозволило б оцінити відповідність національних механізмів міжнародним стандартам і підкреслити практичну значущість запропонованого підходу.

Проте, висловлені зауваження не знижують позитивної оцінки роботи, її наукової та практичної цінності, а можуть слугувати основою для наукової дискусії.

Загальний висновок. Дисертація Бударного Сергія Володимировича на тему «Цивільно-правове регулювання використання цифрових технологій» є самостійною, завершеною науково-дослідною працею, виконаною на належному теоретичному рівні, має практичне значення та відповідає всім вимогам, які ставляться до такого виду робіт. Робота демонструє глибоке опрацювання наукових джерел, нормативних актів України, міжнародних правових документів та практики судів, що дозволило автору сформулювати власні аргументовані позиції та пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання цифрових відносин.

Особливої уваги заслуговує практична спрямованість дисертації, яка проявляється у пропозиціях щодо оптимізації нормативного регулювання договірних відносин, захисту прав інтелектуальної власності та застосування цивільно-правових механізмів у цифровому середовищі. Це свідчить про здатність автора поєднувати теоретичні напрацювання з потребами законодавчої та правозастосовної практики.

Окремо варто підкреслити високий рівень аргументації та логічної побудови дисертації. Виклад матеріалу послідовний і структурований, наукові положення обґрунтовані прикладами, законодавчими нормами та практикою, що забезпечує наукову переконливість роботи. Завдяки цьому дисертація поєднує глибину теоретичного аналізу з прикладною значущістю, демонструючи високий рівень наукової самостійності автора та його здатність формулювати практично релевантні рекомендації для розвитку цивільно-правового регулювання цифрових технологій.

Дисертаційна робота Бударного Сергія Володимировича на тему «Цивільно-правове регулювання використання цифрових технологій», за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Бударний Сергій Володимирович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету

Валентина СЛОМА

Підпис	<i>В. Слома</i>
Завіряю:	<i>А. Семин</i>
НАЧАЛЬНИК ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ	